

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Шевченко Ю. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти*

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Запорізька область, Україна*

На початках розбудови Україною своєї незалежності й державності духовно-моральне відродження стало стратегічною основою розвитку багатьох суспільно-культурних напрямів країни. З самого початку проголошення незалежності в освіті було розроблено низку державних і національних програм, спрямованих на посилення духовної та моральної складових в освіті. Одним із таких документів стала затверджена 2002 року Національна доктрина розвитку освіти. У цьому документі серед пріоритетних напрямів державної освітньої політики зазначено про формування нової ціннісної системи суспільства – відкритої, варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина і патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості, зменшення соціальної нерівності. Також наведено, що освіта базується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності [1].

Ідеєю формування в дитині духовної та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної культури, а також потреби та умінь жити в громадянському суспільстві мають бути проникнуті навчальні програми, підручники й посібники, а також методичні системи, які є важливими складовими формування менталітету й духовності особистості українського школяра. Тому сучасне постінформаційне суспільство характеризується актуальними та потенціальними перетвореннями в освітніх системах.

Впливаючи на розвиток учнів, виховання саме залежить від розвитку, адже воно постійно орієнтується на досягнутий рівень розвитку. Ефективність виховання визначається рівнем підготовки учня до сприйняття виховного впливу. Учні піддаються вихованню неоднаково, діапазон дуже широкий – від повного неприйняття виховних вимог до абсолютного підкорення волі вихователів.

Проблема становлення духовно-морального розвитку особистості молодшого школяра відображена в наукових працях ряду науковців І. Беха, Л. Божович, В. Зеньківського, О. Кононко, Ю. Приходько, Л. Сапожнікової, Т. Яценко; у дисертаційних дослідженнях, зокрема: М. Горської, Л. Москальової, І. Загарницької, О. Онисюк, Е. Поміткіна, І. Сингаївської та ін.

Аналіз наукової літератури показує, що проблема духовно-морального розвитку молодшого школяра є складовою частиною досліджень цієї вікової

категорії. Вона завжди приваблювала дослідників і вивчалась у філософському, соціологічному, педагогічному та психологічному напрямках, але все ще залишається недостатньо вивченою.

Духовна сфера людського буття постійно привертала увагу мислителів і традиційно духовність розуміється як гармонійне поєднання пізнавального, морального та естетичного, виражене через істину, добро і красу (Платон, Демокрит, Аристотель, Г. Гегель, В. Соловйов, М. Бердяєв, М. Бубер, К. Ясперс тощо). Так визначилася головна тема філософської класики: співвідношення духу і природи, душі і тіла, мислення і буття. Аналізуючи ці погляди, можна зазначити, що духовність – це специфічна людська якість, що формується в процесі сприйняття певних суспільних норм та цінностей, це вихід до ціннісних засад формування особистості. З огляду на це духовно-моральний розвиток постає як шлях від егоцентризму до гуманізму, від знання до розуміння, від емоцій до співчуття, від сприймання до творчості. Звідси духовно-моральна культура особистості – це спосіб людського існування, заснованого на спрямованості до вищих людських цінностей, на потребі удосконалення себе і навколишнього світу відповідно до ідеалів істини, добра і краси.

Духовно-моральний розвиток молодших школярів відбувається в процесі навчання, задоволення певних естетичних та культурних потреб. Духовно-моральна культура особистості – це, перш за все, система інтелектуального, морального, художньо-естетичного, емоційно-чуттєвого розвитку особистості. В працях П. Щербаня знаходимо підтвердження цієї думки, який вважав, що духовна культура особистості складається з таких культур: інтелектуальна (знання, мислення); моральна (честь, гідність); культура спілкування (комунікативні здібності, культура мови); національна культура та національна самосвідомість; художньо-естетична (культура почуттів); морально-етична (релігійні традиції); родинно-побутова; політична правова, екологічна культура особистості [5].

Духовний світ дитини має цілісний характер, який лежить в основі духовного життя людини та розвивається через поєднання його складових – свідомості, самосвідомості та волі.

Процес розвитку особистості молодшого школяра неможливий без розвитку самосвідомості. Здатність всебічно та об'єктивно оцінити себе, власні можливості, свою діяльність, поведінку тощо є цінністю, на якій базується психологічний механізм саморегуляції поведінки молодшого школяра (І. Бех, Л. Божович, М. Боришевський, Ю. Приходько та ін.).

Духовно-моральний розвиток особистості виявляється у відповідній поведінці, зміст якої визначається життєвими цінностями, мотивами та цілями. В молодшому шкільному віці створюються сприятливі передумови для формування духовності та моральності. У цей період у житті дитини, який є сензитивним щодо становлення особистісного розвитку молодшого

школяра, пізнання перетворюється у самопізнання, здатність оцінювати – у самооцінку, ставлення та діяльність – у самосвідомість.

У дослідженні Е. Поміткіна духовність розглядається як суб'єктивна сутність людини, що характеризується ціннісним усвідомленням буттєвої єдності та спрямованістю особистості на реалізацію у взаєминах і поведінці ідеалів Краси, Добра та Істини. Автором зазначено, що духовний розвиток людини не відбувається без свідомого самовдосконалення особистості, саме цей прос «спрямовує людину на підпорядкування свого природного та соціального «Я» вищим ідеалам, цінностям і смислам у руслі Краси, Добра та Істини, гармонізацію поведінки та способу життя, збагачення духовних надбань людства результатами власної діяльності» [3].

Становлення особистісного розвитку молодшого школяра тісно пов'язаний із його соціальним та загальнопсихічним розвитком, тобто здійснюється у контексті становлення цілісної особистості. В дослідженні О. Онисюк зазначається, що в результаті взаємодії емоцій, почуттів, моральних знань, навичок та звичок в процесі становлення особистості виникають специфічні для морального формування найважливіші особистісні новоутворення. Ці новоутворення є передумовою для подальшого засвоєння соціального досвіду та його морального розвитку [2].

У духовно-моральному розвитку особистості молодшого школяра використовуються наступні чинники і засоби: природа, народна педагогіка, література, мистецтво, навчання, гра, трудова діяльність і релігія. Однак всі ці засоби дадуть позитивні результати тільки при реалізації однієї важливої педагогічної умови – організації простору любові, створення того сприятливого середовища, в якому розкривається духовність дитини, її індивідуальність. Тільки на основі любові і доброти наповнюється справжнім змістом і високий інтелект, і великі фізичні можливості людини і її естетичні потреби.

Влучним є розумінням духовності великим педагогом-гуманістом В. Сухомлинським, яке він розкриває так: «... ми включаємо в поняття «духовний світ», «духовне життя» такий смисл: сфера духовного життя людини – це розвиток, формування і задоволення її моральних, інтелектуальних та естетичних запитів і інтересів у процесі активної діяльності» [4].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що основним завданням освітнього процесу є творення такої діяльності, яка забезпечить цілеспрямований розвиток внутрішньої діяльності дитини, її домінуючих стосунків, що виникають у процесі її здійснення, формування духовно-моральних якостей, вищих мотивів діяльності, самооцінки, самосвідомості, волі, позитивної «Я-концепції».

Досягнення оптимальних результатів у духовно-моральному розвитку особистості молодшого школяра в сучасній освіті можливе за умов з'ясування резервів та механізмів розвитку та саморозвитку, свідомості та

самосвідомості, можливостей самотворення та закономірностей прогнозування власної діяльності у життєвому просторі.

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Педагогічна газета. – 2001. – № 7 (85), липень.
2. Онисюк О. А. Моральна поведінка як основний компонент особистісного розвитку молодшого школяра // Проблеми загальної та педагогічної психології / О. А. Онисюк. – К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України. – 2000. – Т.ІІ., ч.6. – С.323-329.
3. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія / Е. О. Помиткін. – К.: Внутрішній світ, 2007. – 280 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1987. – 346 с.
5. Щербань П. Формування духовної культури особистості // Рідна школа. – 1999. – № 7. – С. 14-17.